

Campanall, el primer rabí de la història de Nord-amèrica

Autor: Marc Pons

Data de publicació: 07-06-2021

A l'any 1763 a Newport (colònia britànica de Rhode Island, Nova Anglaterra), el rabí katalaní Mordechai Campanall hi va promoure i construir la primera sinagoga de la història nord-americana, a l'entorn de la qual s'articulària la primera comunitat jueva estable d'Amèrica del Nord. Article d'En Marc Pons a el Nacional.cat.

Newport (colònia britànica de Rhode Island, Nova Anglaterra), 2 de desembre de 1763. Fa 258 anys. La comunitat jueva local inaugurava la primera sinagoga de la història nord-americana. Des de llavors, la comunitat jueva nord-americana no ha parat de créixer, fins a representar una de les minories culturals i religioses més importants i un dels grups socials més influents dels Estats Units. La història dels jueus nord-americans no comença amb Mordechai Campanall, però aquell rabí katalaní marcaria un importantíssim punt d'inici de la cultura jueva al continent americà: seria el promotor i constructor del primer edifici religiós jueu, a l'entorn del qual s'articulària la primera comunitat jueva estable d'Amèrica del Nord.

Nova York durant el segle XVIII / Font: Library of Congres. Washington

Qui era Mordechai Campanall?

Les escasses fonts documentals revelen que Mordechai Campanall era un comerciant jueu nascut entre 1710 i 1720 als Països Baixos; i, a partir de 1750, establert a les possessions neerlandeses del Carib (les illes d'Aruba, Curaçao, Bonaire, Sint Maarten, Sint Eustace, i Saba; situades entre les actuals Puerto Rico -al nord- i Veneçuela -al sud-). Tot indica que els Campanall tenien una estreta relació amb la Companyia Neerlandesa de les Índies Orientals que, amb 50.000 empleats i una flota armada pròpia superior a moltes potències europees, era -en aquells moments- un dels gegants del comerç internacional. I això, sumat a la tradicional activitat mercantil de la família, seria el que, amb tota

probabilitat, conduiria Mordechai a les Antilles.

D'on procedien els Campanall?

Documentació posterior redactada en territori de les Tretze Colònies (els futurs Estats Units), relaciona els Campanall amb la comunitat jueva neerlandesa originària de les corones catalanoaragonesa, castellanolleonesa i portuguesa, que van ser expulsats entre 1492 i 1497; i que es van escampar per diversos indrets d'Europa. La investigació historiogràfica ha redibuixat un d'aquests camins d'exili, que partia de València i de Barcelona, i que conclouia als calls de Bruges i d'Anvers (als Països Baixos hispànics) i als de Rotterdam i d'Amsterdam (a les Disset Províncies independents). El mateix que el jueu valencià Joan Lluís Vives, figura clau de l'humanisme europeu, seguiria el 1514, després que la Inquisició hispànica assassinés la totalitat de la seva família.

Fragment d'un mapa anglès de les Antilles (1720) / Font: Cartoteca de Catalunya

La comunitat jueva de Newport

Les fonts documentals revelen que la comunitat jueva de Newport havia estat creada el 1640, un any després de la fundació de la ciutat (1639). L'existència d'aquella comunitat primigènia no era fet fortuït: Newport (a Rhode Island) i Portsmouth (a Massachusetts) havien estat fundades i poblades pels seguidors de la lliurepensadora anglesa Anne Hutchinson, i brillaven com uns fars de tolerància religiosa enmig d'un amenaçador oceà de puritanisme. Curiosament, les mateixes fonts revelen que les primeres famílies jueves de Newport procedien dels Països Baixos, però eren originàries de la península Ibèrica. És a dir, en bona part originàries de Catalunya i del País Valencià, i amb tota probabilitat, amb una història similar, sinó la mateixa que els Campanall.

Els cognoms katalanim de Newport

Els jueus de Newport no van ser la primera comunitat mosaica de Nord-amèrica. Però, en canvi, sí que va ser la primera que es va organitzar. La construcció d'aquella primera sinagoga revela que aquella petita comunitat era econòmicament potent; i que tenia una ferma voluntat d'arrelament i projecció. Aquesta seria una de les causes que explicaria el perquè Campanall s'hi va fixar. L'altra explica els cognoms d'aquella comunitat: Abendana, Aguiaró, Arbec, Barnet, Bernal, Bindona, Bromat, Campanall, Capella, Coriell, Farieres, Ferro, Garcia, Goteres (o Guterres), Grades, Pacheco i Pardo (transformat en Brown), molts dels quals eren d'inequívoc origen català, i que, amb el decurs del temps, es projectarien arreu de les Tretze Colònies.

Gravat d'un port de la costa de Nova Anglaterra (segle XVIII) / Font: Museum of the City of New York

La sinagoga de Newport

Segons les fonts documentals, l'any 1763 Newport era una petita ciutat d'uns 9.000 habitants. La mateixa massa demogràfica que, en aquella època, podien tenir Girona o Tarragona. Per tant la comunitat jueva local, formada per vint-i-cinc famílies, representava, tan sols, un 1% del total de la població. Però disposaven de molts recursos. Campanall -en nom de la comunitat jueva local- va adquirir un terreny urbà a la cantonada dels carrers Touro i Key, i allà van edificar la sinagoga. Les fonts revelen que aquella inversió ascendiria a la quantitat de 1.500 lliures de l'època, una autèntica fortuna, que en l'actualitat equivaldria, aproximadament, a uns dos milions d'euros. O si es vol, l'equivalent a 80.000 euros per família.

Katalaní o sefardita?

No tenim cap constància que Campanall parlés català. Però el que sí que sabem és que la diàspora d'origen català no es feia anomenar sefardita sinó katalaní. I aquest terme seria utilitzat, ben bé, fins a finals del segle XIX tant pels jueus d'origen català, com pels d'origen valencià o mallorquí. I fins i tot, pels d'origen aragonès. Fins i tot molt més enllà en el temps de la desaparició de la llengua catalana als calls de Roma, de Liorna, de Gènova, de Salònica, de Bruges o d'Anvers (cap el 1550). No és gens probable que Campanall i els seus veïns conservessin l'ús de la llengua catalana. Però, en canvi, el que sí que és segur és que aquells pioners que van escriure aquella transcendent pàgina de la història nord-americana eren jueus katalanim.

Marc Pons

https://www.elnacional.cat/ca/cultura/marc-pons-katalanit-campanall-rabi-historia-nord-america_601538_102.html